

FORMAREA GUSTULUI ESTETIC AL ELEVILOR DIN CICLUL PRIMAR, UN OBIECTIV AL DIDACTICII MODERNE

FORMATION OF THE AESTHETIC TASTE AT PRIMARY SCHOOL STUDENTS - AN OBJECTIVE OF MODERN DIDACTICS

Iulia POSTOLACHI¹

Abstract

The article addresses the need to form the aesthetic taste of primary school students, as the presence of arts in education is based on the need to create a cultural capital, with all the associated positive effects, but also to pursue the collateral benefits that arts insertion can have on learning, teaching and assessment of certain school subjects. The formation of cultural consumer behaviors and of a cultural capital market are objectives of modern didactics, as it is found in all normative regulations based on the concept of aesthetic taste. Being an objective of aesthetic education, aesthetic taste is required to be achieved through all types of teaching and extracurricular activities in order to form intellectual feelings, moral beliefs and other aspects of the structure of human personality. The cultivation of sensitivity through aesthetic taste ensures favorable premises for the realization of the educational ideal.

Keywords: *aesthetic taste, aesthetic education, artistic education, teachers, primary education*

Introducere

Prezența artelor în educație se bazează pe nevoia de a crea un capital cultural, cu toate efectele pozitive asociate, dar și de a urmări beneficiile colaterale pe care inserția artelor le poate avea asupra învățării, predării și evaluării anumitor discipline școlare. Formarea unor comportamente de consumatori culturali și a unei piețe de capital cultural reprezintă un obiectiv al didacticii moderne, or el se regăsește în toate documentele normative, fundamentându-se pe conceptul de *gust estetic*. Or, gustul estetic nu este doar un concept operațional al esteticii ca teorie despre frumos, ci intră în circuitul terminologic al tuturor domeniilor ce au în vedere integrarea artelor în școală: *educația estetică, educația artistică și educația culturală*. Primele două tipuri de educație implică și o vădită tendință de sinonimizare, fiind folosite adeseori, așa cum remarcă cercetătorul Sorin Cristea, una în locul celeilalte, fără a fi precizată sfera de acțiune a fiecăreia. Reținem, în

¹ Univ. Assistant, PhD. candidate, "Alec Russo" State University from Balti, Republic of Moldova. iulia.postolachi@mail.ru

acest context, poziția lui Sorin Cristea care delimitează cele două domenii în baza relației parte-întreg: „Educația artistică reprezintă conținutul particular cel mai important al educației estetice, fixat ca fundament axiologic la nivelul activității de formare-dezvoltare a personalității prin receptarea, evaluarea, trăirea și crearea valorilor frumosului artistic, exemplar și superior în raport cu frumosul existent sau perceput efemer, aleatoriu, necondiționat normativ, în natură și societate. Constituie baza axiologică, metodologică și normativă a educației estetice” [6, p.53]. În opinia aceluiași cercetător, la delimitarea domeniului educației artistice, trebuie să se țină cont de câteva criterii de ordin epistemologic 1) Valoarea general-umană reflectată; 2) Obiectivele educației artistice (obiectiv general; obiective specifice); 3) Conținuturile specifice educației artistice; 4) Metodologia de realizare; 4) Principiile de proiectare și realizare-dezvoltare a educației artistice [7, p. 236]. Autorii studiului *Arta în școală* au o poziție similară, definind educația artistică drept „domeniu de formare constituit ca interfața între arte și educație și structurat ca ansamblu deschis de domenii artistice, de finalități și obiectivele educative, precum și de mijloace de învățare puse la dispoziția elevului” [1, p.17].

Așadar, educația artistică reprezintă o latură esențială a educației estetice și se realizează prin cunoașterea frumosului estetic, așa cum îl putem desprinde în mai multe domenii artistice: dansul, pictura, literatura, muzica, desenul ș.a. În cadrul educației artistice se disting, așa cum susțin autorii *Dicționarului de pedagogie contemporană*, două aspecte: „educația pentru artă” și „educația prin artă” [11, p.92] Educația pentru artă vizează pregătirea celui care receptează pentru înțelegerea și asimilarea mesajului artistic, iar educația prin artă insistă asupra valorificării potențialului creativ cuprins în opera de artă, în vederea formării multilaterale a personalității umane. Aceste două aspecte se completează reciproc, întrucât, pregătirea receptorului pentru înțelegerea și asimilarea creatoare a mesajului artistic, se realizează, în primul rând, prin intermediul artei. Urmărind prezența artelor în *Curriculumul național pentru ciclul primar* (2018), am remarcat doar două discipline integrate în aria curriculară „Arte”: *Educația muzicală* și *Educația plastică*. Totodată, unele compartimente ale disciplinei *Educația tehnologică* au misiunea de a contribui la inserția artelor în instruire. De altfel, conceptul de *gust estetic* se menționează explicit la formularea competențelor specifice ale disciplinelor *Educația plastică* și *Educația tehnologică*, după cum urmează: „Realizarea de creații artistico-plastice, demonstrând interes pentru creativitate și *gust estetic* (s.n. – I.P.) în exprimarea sinelui” [8, p.118] și „Confecționarea unor obiecte simple utilitare și decorative, dând dovadă de motivație pentru creativitate și *gust estetic* [8, p. p.150]. Totodată, gustul estetic este reflectat implicit în cadrul prevederilor curriculare la *Limba și literatura română* și *Educația muzicală*.

Ghidul de implementare a Curriculumului național pentru ciclul primar este mult mai generos în explicații, or în concepția didactică a disciplinei *Educația plastică* se regăsește chiar o definiție, adaptată didactic, a *gustului estetic*: „Rezultat al îmbinării dispozițiilor native cu activitatea educativă, gustul estetic devine un criteriu de apreciere format prin influența fenomenelor sociale” [15, p.151].

„Educația gustului estetic, se insistă în același document, presupune pregătirea școlarii pentru a ști să reziste tentațiilor, prejudecăților, de a discerne între valori și nonvalori și a putea distinge o operă valoroasă. Determinarea copiilor să recepteze esteticul implică o bună cunoaștere nu numai a reacțiilor afective, ci și a factorilor multipli, a criteriilor după care se impune frumosul și mai ales a relațiilor complexe pe care le provoacă. Gustul sau bunul gust nu contrazice, cum s-ar putea crede reflecția, ci, dimpotrivă, o stimulează” [15, p.151]. Mai mult decât atât, noua concepție curriculară delimitează trei medii de dezvoltare a gustului estetic: mediul natural, vital și cel al operelor de artă plastică. În contextul cercetării, ne interesează mediul artelor plastice, conceptualizat drept un spațiu în care arta este gândită ca un domeniu al cunoașterii. Merită precizate aici, de exemplu, și finalitățile curriculare la *Educația plastică* în ciclul primar, care se vor realiza prin intermediul domeniilor: *receptare, exprimare, transfer*. Aceste domenii punctează unele premise ale educației artistice în ciclul primar [15, p.152]: *Receptare* – elevii vor fi învățați să observe mediul natural/vital/de artă privind în jurul nostru, prin vizionarea operelor de artă, fotografiilor artistice, filmelor etc. Astfel, se va intensifica sensibilizarea elevului, trezind curiozitatea și încurajând imaginația. *Exprimare* – elevii vor genera idei prin ceea ce văd, vor explora diverse modalități artistice de exprimare, vor comunica prin diverse forme de artă, atât prin crearea de imagini, cât și oral/verbal. *Exprimarea* prin artă cultivă elevilor spiritul de experimentare/ inovație. *Transfer* – elevii vor aprecia arta plastică, iar competențele dobândite de a crea imagini, de percepere/analiza opere de artă le vor transpune/transfera în alte domenii.

Așa cum se poate observa, capacitatea de receptare a frumosului se bazează pe particularitățile native, pe baza cărora se fundamentează simțul și gustul estetic, la care se adaugă orientarea în cultura estetică. Această acțiune constă în îmbogățirea culturii generale cu cunoștințe, sub formă de reprezentări, noțiuni, teorii din sfera artei. Spre deosebire de capacitatea de receptare, competența de a aprecia frumosul se formează mai greu, întrucât implică însușirea criteriilor de apreciere și unificarea acestora cu simțul și gustul estetic în judecată estetică, dar este accesibilă tuturor oamenilor, indiferent dacă vor deveni sau nu creatori. Este importantă însușirea criteriilor de apreciere pertinente, pentru a realiza o apreciere corectă. Revenind la conceptul de *educație estetică*, trebuie să precizăm că acesta se instituie drept un concept elastic, care cuprinde o sferă mai largă, referindu-se la toate cele trei categorii de valori estetice ale naturii, ale societății și ale artei. Autorii studiului *Arta în școală* definesc educația estetică drept o „dimensiune a educației orientată spre dezvoltarea personalității umane prin valorificarea frumosului ca valoare fundamentală umană și a modului cum acesta este exprimat prin diferite arte și nu numai”; or, prin educarea estetică, „elevul este pregătit pentru receptarea, aprecierea frumosului din natură, din viața socială și din artă, dezvoltând astfel o atitudine estetică manifestată prin gust, judecată, sentimente, idealuri și convingeri estetice” [15, p.18]. La rândul său, cercetătorul Constantin Cucuș propune o definiție mult mai nuanțată, considerând educația estetică o „dimensiune a formării care urmărește pregătirea persoanei pentru a recepta, interpreta, interioriza și crea valori estetice

concretizate în diferite suporturi sau situații (artă, natură, conduita umană, comunitate etc.), în perspectiva sporirii împlinirii spirituale și a imprimării unui sens superior existenței persoanei” [5]. Un rol deosebit în educația estetică îi revine artei. Provoacă-le emoții și bucurându-i, arta le dezvăluie copiilor semnificația socială a fenomenelor de viață, îi face să privească mai atent la lumea înconjurătoare, îi îndeamnă la compasiune, la condamnarea răului [13; 27]. Educația estetică înseamnă cultivarea capacității de a percepe în mod desăvârșit și a înțelege adecvat frumosul în artă și realitate. Ea prevede formarea unui sistem de reprezentări artistice, puncte de vedere și convingeri care să asigure interacțiunea omului cu tot ceea ce reprezintă o adevărată valoare estetică. Concomitent, educația estetică stimulează *dorința, hotărârea și priceperea* elevilor de a introduce elementele frumosului în toate domeniile vieții, de a lupta împotriva a tot ce este odios, respingător, josnic, precum și de a se afirma, pe cât e posibil, pe tărâmul artei. În general, susține Adriana Coteș, în cadrul învățământului primar, educația estetică urmărește să formeze și să dezvolte:

- atitudinea elevilor de a percepe și înțelege frumosul din natură, din viața socială;
- simțul estetic, gustul estetic și capacitatea de apreciere estetică a realității și sentimentele, convingerile și concepțiile estetice, prin cunoașterea creațiilor artistice;
- aptitudinile creatoare, prin exerciții de creație artistică în diferite domenii ale artei, accesibile la diferite vârste și prin cunoașterea de către copii a mijloacelor tehnice, de exprimare artistică și prin introducerea frumosului în mediul înconjurător [3].

Fiind o componentă inerentă a demersului formativ, educația estetică are drept finalitate pregătirea sistematică a elevului în vederea percepției, trăirii, interpretării și înfăptuirii frumosului din natură, societate și artă, ceea ce conduce la educarea multilaterală prin frumos. Educația estetică vizează, așadar, formarea capacității de receptare și de apreciere a frumosului, valorificarea esteticului în propria viață, formarea capacității de a crea esteticul și de stabilire a propriei identități culturale precum și integrarea în umanitate. Educația estetică solicită multă sensibilitate și un susținut efort modelator, precum și competențe organizatorice și metodologice. Ea se realizează în diverse formule, cuprinzând, pe de o parte, activitatea instructiv-educativă, reflectată în programele școlare, iar, pe de altă parte, activitățile extracurriculare, care mizează pe formarea conduitelor civilizate, întemeiate pe valorile esteticii integrative. În învățământul primar, educația estetică se realizează prin intermediul tuturor disciplinelor școlare, dar contribuția acestora este inegală. Ea depinde de specificul și conținutul disciplinei, precum și de disponibilitatea cadrului didactic de a valorifica frumosul din orice conținut predat. Educația plastică, limba și literatura română, educația muzicală și cea tehnologică sunt disciplinele care, după cum am precizat anterior, oferă cele mai multe posibilități de a forma competențele de receptare și apreciere a esteticului, a aptitudinilor de creație. Educația literară, de exemplu, urmărește cunoașterea, prețuirea, înfăptuirea esteticului prin arta cuvântului, înfrumusețarea vorbirii și exprimarea scrisă. Este bine știut faptul că într-o operă literară se îmbină armonios valorile estetice cu cele etice. Copilul de vârstă școlară mică preferă basmele,

deoarece acestea vin în întâmpinarea setei de cunoaștere a copilului prin ficțiune, pe de o parte, iar, pe de altă parte, în basm se înfruntă binele cu răul, iar faptul că binele învinge răul îi aduce satisfacție. Ghicitorile sunt foarte îndrăgite de copii, stârnind interesul acestora, datorită ingeniozității cu care sunt alcătuite. Elevii pot fi conduși să sesizeze valorile artistice ale textului, prin procedee didactice corespunzătoare. Utilizând diverse procedee și metode menite să dezvolte gândirea critică, se pot forma competențe de valorificare a mijloacelor artistice: personificări, epitete, comparații, metafore, imagini vizuale, auditive, olfactive, dinamice etc. Este necesară îndrumarea elevilor spre lecturile specifice vârstei, menite să contribuie la dezvoltarea vocabularului, la formarea capacității de exprimare corectă, expresivă și coerentă. În cele din urmă, *Curriculumul* actual își propune, prin modulul *Tainele cărții* (Lectura particulară), să transforme copilul de vârstă școlară mică într-un *cititor cult*, unul dintre dezideratele acestui exercițiu fiind „cultivarea conștientă a gustului estetic și a preferințelor literare” [15, p.22]. Muzica, cea mai profundă și complexă dintre arte, reprezintă exprimarea ideilor și sentimentelor prin mijlocirea sunetelor muzicale, contribuind la dezvoltarea unor sentimente estetice care sprijină dezvoltarea intelectuală a copiilor. Muzica însoțește omul pe tot parcursul vieții, ne încântă, ne bucură sau ne întristează, ne conduce în lumea ideilor, ne ajută să înțelegem gânduri și evenimente, ne mobilizează forțele pentru a ne autodepăși. Orizontul artistic al copiilor se dezvoltă mult prin dezvăluirea conținutului de idei și a formelor de expresie artistică a pieselor muzicale audiate. Elevii dobândesc astfel capacități care stau la baza gustului pentru frumos, a înțelegerii și aprecierii *frumosului artistic*.

Cercetătorii S. Baranov, L. Bolotina, V. Slastionin [2] precizează că, în contextul educației muzicale, trebuie să avem grijă mereu de gesturile, mimica, mișcărilor și felul în care se comportă copiii. Ele devin grațioase și plăcute numai dacă sunt firești și neforțate. N. Cușaev în *Bazele educației estetice* [9] demonstrează că în educația muzical-estetică un rol important îl joacă dezvoltarea activă a deprinderilor de receptare a muzicii, cultivarea dragostei față de frumosul din artă și din viața înconjurătoare și a capacității de manifestare creatoare a sentimentelor sale în limbajul muzicii. Lecția de muzică din cadrul școlii reprezintă o parte organică a sistemului de educație estetică și este orientată în bună parte spre dezvoltarea morală a elevului. Dezvoltarea și îmbogățirea capacităților muzical-creatoare, formarea dexterităților de receptare a muzicii, atitudinea plină de interes față de arta muzicală, activitatea de artiști amatori a elevilor trebuie să se realizeze într-un sistem bine chibzuit care să acționeze în mod consecvent. Educația estetică exercită o influență covârșitoare asupra dezvoltării personalității elevului prin varii trăiri afective, or operele de artă îl ajută pe elev să stabilească un dialog profund cu sensurile lumii, contemplând peisajele naturii, observând tot ce este corect și frumos, urmărind comportamentul celor din jur etc. Totodată, se asigură „condiții propice pentru stimularea și promovarea creativității în toate domeniile de activitate, inclusiv în munca de învățare” [12]. În studiile de specialitate, *educația estetică* este considerată un proces de dezvoltare a capacității de a percepe, de a simți și a înțelege

frumosul în viață și în artă, năzuința de a participa personal la transformarea lumii înconjurătoare conform legilor frumosului, de asemenea, familiarizarea cu activitatea artistică și procedeele de dezvoltare a capacităților creatoare [19; 23; 24; 25]. Obiectivele educației estetice derivă din idealurile educativ și estetic, din cerințele pe care le impune societatea la fiecare etapă a dezvoltării ei, din pregătirea tinerei generații, pentru a putea asimila comorile cultural-artistice ale poporului nostru. Desprindem două categorii de obiective ale educației estetice: cele care vizează procesul de apreciere a valorilor și cele care vizează procesul de creare a valorilor estetice. Analizând mai multe studii de specialitate, Constantin Cucos stabilește următoarele obiective ale educației estetice: a) Formarea capacității de receptare a valorilor estetice; b) Potențarea competenței de valorizare, apreciere, judecare a obiectelor sau situațiilor estetice; c) Dezvoltarea trebuințelor de valorificare și integrare a esteticului în viața proprie; d) Formarea capacității de a crea sau genera esteticul; e) Sporirea capacității de conturare a propriei identități culturale. Integrarea în umanitate prin cunoașterea și interiorizarea valorilor estetice universal. Atitudinea estetică, fiind una din cele mai complexe activități ale spiritualității umane, se exprimă printr-un ansamblu de reacții ale omului față de valorile estetice (ale naturii, societății și artei). Atitudinea estetică este determinată și de un anumit interes estetic, cu trăsături diferite de alte interese. Concretizată prin conservarea și valorificarea esteticului în propria viață, atitudinea estetică este dependentă de formarea capacității de receptare și apreciere a esteticului. Pe lângă simț, gust estetic, stăpânirea temeinică a criteriilor de apreciere, este necesară și o experiență estetică remarcabilă. Nivelul cel mai înalt al aptitudinii estetice îl constituie creația, care îmbracă două forme: *creația prin comunicare* (ce a interpretării creatoare, în care se înscrie arta declamatorilor, actorilor, regizorilor, dirijorilor, cântăreților, instrumentiștilor) și *creația originală*, specifică scriitorilor, compozitorilor, plasticienilor, arhitecților, creatorilor de folclor. La acest nivel, este necesară înclinația nativă sau predispoziția. Principalele componente ale atitudinii estetice sunt: gustul estetic, judecata estetică, idealul estetic, sentimentele, convingerile estetice. *Gustul estetic* este, potrivit cercetătorilor ruși I. Babanskii și E. Iliyna, capacitatea de a reacționa spontan, printr-un sentiment de satisfacție sau insatisfacție, față de obiectele și procesele naturii, față de relațiile sociale, față de operele artistice. Fiind o reacție individuală la contactul cu cele amintite, gustul estetic se manifestă sub forma unei trăiri subiective și este în strânsă corelație cu structura personalității [20; 21]. Prezența gustului se manifestă prin sensibilitate la tot ceea ce este frumos și prin capacitatea de orientare și alegere în conformitate cu legile frumosului. Gustul copiilor este spontan și neargumentat, cu puține excepții, când afirmă că: „Îmi place rochița pentru că este roșie.”

Cu tot caracterul lui spontan și individual, gustul estetic poate fi educat, acțiune ce trebuie întreprinsă de timpuriu, în scopul formării lui în conformitate cu frumosul autentic. *Judecata estetică* presupune capacitatea de a aprecia valorile estetice pe baza unor criterii de evaluare prin intervenția gândirii, spre deosebire de gustul estetic, în care predominante sunt imaginația și sensibilitatea. Prin judecata

estetică putem arăta de ce ne place un peisaj, un comportament, un tablou, o melodie etc., în timp ce gustul este spontan [16; 22; 26]. *Idealul estetic* cuprinde un sistem de principii și norme teoretice, care orientează atitudinile estetice ale oamenilor, precum și creațiile artistice din diferite domenii. *Sentimentele estetice* sunt trăiri afective superioare, rezultatul intelectualizării emoțiilor primare, deosebindu-se de acestea prin profunzimea și, mai ales, prin finalitatea lor. La copii, predomină emoțiile simple, primare, înnăscute și cu rezonanță biologică (bucurie, tristețe, mânie, durere), dar întâlnim și unele emoții complexe specifice omului (milă, simpatie, dor etc.). *Convingerile estetice* sunt reprezentări și idei despre frumos care au devenit mobiluri interne ce determină atitudinea și comportamentul estetic al omului, grija de a înfrumuseța mediul, modul său de viață, precum și străduința creatorilor de artă de a oferi semenilor capodopere nemuritoare. Prin educarea atitudinii estetice a copiilor, prin influențarea gustului lor estetic și, în limitele particularităților de vârstă, se apelează la valențele creatoare ale copiilor [10; 18].

Frumosul în artă înseamnă reflectarea frumosului din/în viața reală. Într-adevăr, așa este și trebuie să facem tot posibilul ca existența noastră să se bazeze pe legile creației, frumosului, proporționalității inteligente, armoniei senine. Anume aceasta constituie fundamentul educației estetice. Deci, educația estetică prin mijloacele artei se desemnează prin termenul „educația artistică”. Astfel, educația estetică e orientată spre formarea percepției, imaginației, memoriei și spre dezvoltarea intereselor, a sentimentelor, a înclinațiilor și aptitudinilor, care contribuie la apariția atitudinii active față de viață. E știut, că educația estetică este un proces complicat. De aceea uneori noi folosim astfel de formulări, ca „a-i învăța pe copii să perceapă emoțional”, „să resimtă satisfacție”, „să iubească și să năzuiască”, „să manifeste aptitudini” etc., concretizând totodată, unde anume se manifestă toate acestea [19]. Din cele menționate anterior, rezultă trei trăsături ale conduitei estetice a oamenilor: frumosul este legat de înaltele calități morale, adică aprecierea etică și estetică se contopesc într-un tot întreg; calitățile moral-estetice ale omului sunt remarcate în ansamblu cu însușirile intelectuale; este apreciat frumosul manifestării exterioare a calităților etice și intelectuale. I. Jinga și E. Istrate [17] consideră că un factor important al educației estetice îl constituie frumosul cunoașterii științifice a lumii. Dimensiunea estetică a științei trezește admirația omului față de armonia universului, aspirația de a cunoaște mai profund lumea înconjurătoare, de a-și verifica posibilitățile. Omul care simte și înțelege esteticul științei tinde să rezolve problemele cognitive pe o cale cât mai rațională și cât mai scurtă, să gândească cu mai mult curaj și mai logic, să caute căi noi și neașteptate. Ca urmare a acestui fapt are loc îmbogățirea propriei experiențe cognitive, antrenarea minții, dezvoltarea posibilităților creatoare. Dimensiunea estetică a științei pune omul în fața necesității de a-și cultiva în mod conștient înaltele calități ale gândirii creatoare [16, p.12].

Concluzii

Fiind un obiectiv al educației estetice, gustul estetic se cere realizat prin toate tipurile de activități didactice și extradidactice, întru formarea sentimentelor

интеллектуале, а конvingерилор морале ши а алтор латуре але структурии персоналитăџи умане. Cultivarea sensibilităџи prin intermediul gustului estetic asigură premise favorabile pentru realizarea idealului educaџional.

Bibliografie

1. *Arta în școală. Concepte și practici.* (2016). Editura Universitară, București, 142p.
2. Baranov, S., Bolotina, L. & Slastenin, V. (1990). *Pedagogia.* Lumina, Chișinău, 397p.
3. Coteș, A. *Educația estetică în învățământul primar.* // *Revista Educației.* <https://edict.ro/educatia-estetica-in-Invatamantul-primar/> (accesat la 05.11.2020).
4. Cucuș, C. (2011). *De ce avem nevoie (și) de o educație pentru frumos.* // *Mesagerul Sfântului Anton*, nr. 104, ianuarie-februarie, p. 24-26.
5. Cucuș, C. (2014). *Reconsiderări privind obiectivele educației estetice.* // *Limba română*, nr. 3. <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=2444> (accesat la 05.11.2020)
6. Cristea, S. (2014). *Educația artistică.* // *Didactica Pro...*, nr. 1(83), 2014, pp. 53-56
7. *Curriculum național. Învățământul primar.* (2018). MECC, Chișinău. https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_primare_site.pdf (accesat la 10.11.2020)
8. Cușaeu, N. (1989). *Bazele educației estetice.* Editura Lumina, Chișinău, 212p.
9. Diaconu, M. *Pedagogie.* (2014). Editura ASE, București, 603 p.
10. *Dicționar de pedagogie contemporană.* Red. Șt. Bârsănescu. (1969). Enciclopedia Română, București, 280 p.
11. Dumitru, D. *Rolul educației estetice în formarea personalității elevilor.* <http://www.asociatia-profesorilor.ro/rolul-educatiei-estetice-in-formarea-personalitatii-elevilor.html> (accesat la 05.11.2020).
12. Gagim, I. & Stici, A. (2008). *Metodica educației muzicale.* Chișinău, [s. n.], 152 p.
13. *Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar.* (2018). MECC, Chișinău. https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_curriculum_primare_rom_5.pdf (accesat la 10.11.2020).
14. Gonciarov, I. (1988). *Educația estetică a elevilor prin mijloacele artei și ale realității.* Editura Lumina, Chișinău, 108 p.
15. Jinga, I. & Istrate, E. (2008). *Manual de pedagogie* (ediția a III-a). Editura ALL Educațional, București, 568 p.
16. Pelmuș, M. (2015). *Educația estetică la școlarii mici.* București.
17. Sacaliuc, N. & Cojocar, V. (2012). *Fundamente pentru o știință a educației copiilor de vârstă preșcolară.* Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 332 p.
18. Бабанский, Ю. (1989). *Избранные педагогические труды.* Педагогика, Москва, 560 p.
19. Ильина, Е. (2009). *Воспитание искусством.* // *Искусство в школе*, nr. 1, pp. 13-15.
20. Ильинская, И. (2009). *Критерии оценки уровня сформированности эстетической культуры младшего школьника.* // *Начальная школа*, nr. 1, pp. 20-25.
21. Мамедова, И. (2014). *Эстетическое воспитание школьников.* // *Молодой учёный*, nr. 2 (61), pp. 790-792.
22. Хаджиева, Х. (2007). *Наглядные пособия в системе художественно-эстетического образования и воспитания учащихся.* // *Искусство в школе*, nr. 1, pp. 78-80.
23. *Художественно-эстетическое воспитание школьников.* под ред. Микляевой Н. Издательство Сфера, Москва, 192 с.
24. Ванслова, Е. (2008). *Раздвигаем границы эстетического образования.* // *Искусство*, nr. 2, pp. 28-29.
25. *Эстетическое воспитание через декоративно-прикладное искусство. Парциальная программа.* (2001). (red. Ермолаевой Н.). Издательство Детство-Пресс, Москва, 160.